

# Sociologiens 'død'? Dødens sociologi!

- manifest for stimulering og fornyelse af den sociologiske  
fantasi i fragmentationens tidsalder

Michael Hviid Jacobsen

Aalborg Universitet

mhj@socsci.aau.dk

## *Abstract*

For many years, it has been fashionable – especially among sociologists – to diagnose the current or endemic crisis of sociology or to predict the discipline's imminent and irreversible downfall and dissolution. The reasons for this downfall and the upsurge in negative diagnoses have been many and diversified and yet sociology – at least so far – has been alive and kicking. A substantial part of these crises or dissolution diagnoses deal with the postulated knowledge relativity, unscientificity, politization or fragmentation of the discipline – an academic ailment often connected to a less academic and more applied and specialized brand of sociology. In this article, which combines the diagnostical with the polemical, the author aspires to champion a vision of sociology that is as broad-spectred as it is inclusive, and which is preconditioned on the premise that applied sociology is not an Achilles heel of the discipline but rather a symptom of social or societal relevance. This vision of sociology as an empirical and applied discipline is briefly exemplified through the emergence of the hypenated subdiscipline 'death-sociology' or 'the sociology of death and dying' and its contribution to sociological theory-generation as well as professional practice.

Keywords: Crisis of sociology, fragmentation, politization, applied sociology, death and dying

"Der findes mange forskellige former for sociologier; nogle af dem er akademiske, men de vigtigste er de sociologier, der gør det muligt for mennesker at skabe mening i deres liv med andre"

– Charles Lemert, *Social Things*

"Ligesom de skarpeste kritikere af marxismen oftest har været marxister, har de mest indædte kritikere af sociologien ofte været sociologer eller sociologistuderende. Som regel er de mænd, hvis afvisning af denne kritik er mest bastant, også dem, som lever *af* sociologien, mens de mest kompromisløse kritikere er dem, der lever *for* den. Dette er som regel tilfældet, men ikke altid"

– Alvin W. Gouldner, *The Coming Crisis of Western Sociology*

### *Om sociologiens samfundsmæssige relevans*

Sociologien er en disciplin, der på nærmest rituel, selvpinende og selvpiskende vis, og med forholdsvis hyppige mellemrum, kritisk sætter spørgsmålstejn ved sin egen videnskabelighed, faglige integritet og samfundsmæssige relevans. Dette er en foreteelse, man nesten støder på én gang hvert årti, hvis man gransker disciplinens historiske annaler, og måske er denne tendens ved at udvikle sig i kronisk retning. Derfor er sociologien også en videnskabsdisciplin, der selv langt ind i voksenlivet bærer alle børnesygdommene eller de pubertære usikkerhedsmomenter med sig. Det er samtidig en disciplin, der forholdsvis ofte bliver bedt om at retfærdiggøre sig selv, sin eksistensberettigelse og (alle) de ressourcer, som 'samfundet' anvender på den. Det er derfor også en disciplin, der som regel befinder sig i en forsvarsposition i forhold til andre discipliner og sin omverden, og som anvender en masse ellers konstruktiv intellektuel energi på enten at afklare sin position, afværge angreb eller udøve selvkritik.

Historisk har man i sociologien oplevet en stribe af akademiske opgør som *Metodestriden*, *Værdidomsstriden* og *Positivismestriden*, og siden midten af 1980'erne har disciplinens videnskabelighed og samfundsmæssige nødvendighed – både af egne udøvere og af udefrakommende kritikere – næsten uafbrudt været draget i tvivl, hvilket har medført et væld af forsvarstaler eller tilsvarende hyldesttaler (jf. f.eks. Collins 1986; Wolfe 1992). Hvis sociologien tidligere i det 20. århundrede, som en afspejling af det øvrige samfundsliv, oplevede forholdsvis stabile og fremskridtsrettede forhold, ser det nu anderledes ud med

økonomiske nedskæringer, organisatorisk-institutionelle opdelinger og en deraf følgende intellektuel selvransagelse. I sin analyse af amerikansk sociologi konstaterede Alan Wolfe således, at både samfundsliv og sociologi nu mest af alt er ”kendetegnet ved et nedbrud i universalistiske tendenser og diskussioner om konsekvenserne af fragmenteringen [...] Delvist på grund af sociologiens fragmentering forekommer feltet at have mistet sin formålssans” (Wolfe 1992:764). Overgangen fra universalisme til pluralisme (eller fragmentering, hvis fænomenet tolkes i negative termer) afspejler således også transformationen fra moderne til postmoderne samfundsteori, som særligt 1990’erne var kendetegnet ved. For mange betød opgøret med den moderne sociologiske diskurs også afslutningen på eller umuligheden af ’de store fortællinger’ (Lyotard), ’ordensforestillingen’ (Bauman) eller ’sandhedsdiskurser’ (Foucault). Denne følelse af opløsning og afslutning, der kan tilskrives mange af samtidens samfundstænkere, og som blev forstærket af årtusindeskiftet, smittede uundgåeligt af på sociologiens formålssans og selvforståelse.

Selvom sociologiens krisetilstand måske efterhånden – og tilsyneladende særligt fra de tidlige 1980’erne – er blevet kronisk, så er der dog meget, der tyder på, at sociologien er overlevelseseftersøgende og modstandsdygtig overfor de angreb, der vedvarende rettes mod den – både fra egne rækker og fra udefrakommende. Trods børnesygdommene er sociologien dog måske ved at blive gammel i et samfund, hvor det nye, det opdaterede og det ’seneste skrig’ i stadig stigende grad bliver efterspurgt. Denne ’forældelseskrise’ er angiveligt ved at udvikle sig til enten en identitetskrisen, ideologisk krisen, fragmenteringskrisen, legitimeringskrisen eller måske noget helt andet. Eksempelvis kommenterede Dag Østerberg (2003) for nyligt på den forholdsvis nye situation, hvor fortidens forkromede og hævdvundne sociologiske kernebegreber – f.eks. klasse, social integration, rolle osv. – i stadig stigende grad begynder at miste deres forklaringskraft eller appel. Man kunne vælge at tolke dette som et krisetegn, men Østerbergs konklusion er, hvilket jeg er enig i, at der nødvendigvis med tiden – og i takt med samfundets udvikling – opstår et naturligt behov for nye begreber til at indfange nye sociale fænomener. Det betyder ingenting, at de gamle begreber skal forkastes eller med Ulrich Becks ord kommer til at udgøre ’zombie-kategorier’, men at der eksisterer et behov for at forbedre og præcisere dem. Det betyder heller ikke, at alle nye begreber eller teorier er lige gode – men det var alle fortidens nu nødvendige heller ikke.

Konsekvensen af denne tilsyneladende forældelseskrisen, identitetskrisen, fragmenteringskrisen eller legitimeringskrisen (kært barn har, som bekendt,

mange navne) er, at mange i disse år har travlt med at dissekere og analysere og ikke mindst genopfinde sociologien fra scratch (ord som *reimagining*, *reviving*, *revitalising*, *reinventing* eller *reenchanting* er således hyppigt anvendte i bogtitler og artikler om sociologiens status), som om sociologien allerede var død og begravet, eller som om den havde behov for kunstigt åndedræt eller genopstandelse. Jeg er ikke den eneste, ej heller den første, til at forundres over sociologiens overraskende tilbøjelighed til tilsyneladende konstant selvransagelse og selvrevselse. Således udtrykte Thomas S. Kuhn i sin klassiske *The Structure of Scientific Revolutions*:

Jeg er overrasket over graden og omfanget af den åbenlyse uoverensstemmelse blandt samfundsvidenskabsfolk over anerkendte videnskabelige problemers væsen og metoder [...] Udøvelsen af astronomi, fysik, kemi eller biologi er normalt ikke i stand til at skabe de samme kontroverser over det mest grundlæggende, som i dag ofte forekommer at være iboende, lad os sige, blandt psykologer og sociologer (Kuhn 1970:viii).

Denne iboende tendens til at stille spørgsmålstegn ved sig selv og sit virke i sociologien blev også bemærket af et andet koryfæ, Raymond Aron, der mente, at "sociologien forekommer at være i en konstant søgen efter sig selv. På ét område, og måske det eneste, har alle sociologer været samstemmende: vanskeligheden ved at definere sociologien" (Aron in Boudon 1980:3). Og adskillige andre har igennem de seneste årtier rettet spotlight på sociologiens særlige sans for at granske, omdefinere eller retfærdiggøre sig selv.

Det er min overbevisning – og overbevisninger lader sig vanskeligt dokumentere – at mange af de tilsyneladende krisetegn, der løbende oplistes – og tillad mig at benytte lejligheden til allerede her at betone det bevidste ordvalg *tilsyneladende* – efter alt at dømme stammer fra sociologiens til stadighed uafklarede indstilling til produktet af det arbejde, som sociologiens repræsentanter, sociologerne, udfører: sociologisk viden. Hvor nogle kan synes at have den indstilling, at de med deres sociologiske analyser mest af alt ønsker at kommunikere med sig selv og deres fagfæller, mener andre, at deres fremmeste formål er at tilvejebringe viden, som det omkringliggende samfund – eller sektioner heraf – kan drage nytte af. Sociologiens tilsyneladende krise kan således efter alt at dømme sammenkobles med sociologiens respektive indadvendthed og udadvendthed samt dens vedvarende søgen efter samfundsmæssig relevans. Den amerikanske sociolog James B. Rule (1978) sondrede i en meget omtalt artikel mellem fem forskellige 'relevansmodeller' i forhold til sociologiens

samfundsmæssige konsekvenser. Disse var henholdsvis (1) 'ingen netto effekt-modellen', der stort set ikke ændrer ved eller påvirker den omkringliggende sociale virkelighed, (2) 'direkte og positiv effekt-modellen', som i høj grad bidrager til skabelsen af ønskede effekter så som løsning på sociale problemer eller generel oplysning af befolkningen, (3) 'særinteresse-modellen for proletariatet', der i sagens natur er marxistisk inspireret, og som i udgangspunktet primært retter sig mod en forbedring af arbejderklassens vilkår, (4) 'særinteresse-modellen for dem uden repræsentation', som særligt fokuserer på de intellektuelle som aktivistiske og kritiske talerør for samfundets svageste og marginaliserede grupperinger, og slutteligt (5) 'særinteresse-modellen for myndighederne', hvor forskningens fokus rettes mod at bistå særligt statens institutioner med produktionen af viden, der muligvis kan bidrage til at gøre social kontrol endnu mere målrettet og effektiv.

Hvilken af disse relevansmodeller bør sociologien så stræbe efter for at komme ud af sin tilsyneladende krise? Dette er naturligvis en smagssag eller et holdningsspørgsmål, men afhængigt af svaret har det konsekvenser ikke blot for, *hvem* sociologien henvender sig til, men også for, *hvordan* og *hvorfor* sociologien praktiseres. Dog vil jeg allerede her løfte sløret for faren ved den første relevansmodel (eller snarere irrelevansmodel), der efter flere fortolkeres opfattelse er den mest fremherskende i disse år. Her lurar faren potentielt for det, Ian Shapiro (2005) for nyligt pittoresk karakteriserede som 'samfundsvidenskabernes flugt fra virkeligheden'. Han noterede sig således, at

i disciplin efter disciplin er virkelighedsflugten så omfattende, at forskerne har mistet blikket for det, de hævder, er deres genstandsfelt. Dette gælder for de kvantitativt og formelt orienterede samfundsvidenskaber, der som udgangspunkt er rettet mod kausalanalyser [...] Men det gælder ligeledes for mange fortolkende indslag, der påvirkes af humanistiske modeluner – særligt den 'lingvistiske vending' og udviklinger inden for litterær hermeneutik (Shapiro 2005:2).

Samtidig konstaterede han, at der ikke kunne lokaliseres én enkeltstående årsag til denne påståede *retreat from reality*, men at forhold som det akademiske livs konstante tidevandsbølger, modeluner, institutionelle forandringer, udbændte paradigmer og udpræget specialisering gensidigt forstærkede tendensen til at vende blikket indad og dermed væk fra virkeligheden. Shapiro bemærkede desuden en nærmest "sygelig opfattelse af [videnskabelig] rigorisme" og en "frygt for videnskabelig utilstrækkelighed" særligt udbredt blandt yngre forskere (Shapiro 2005:2). Konsekvensen af denne flugt fra virkeligheden er, at "den i

bedste fald marginaliserer de potentielle virkninger af politisk og social kritik" (Shapiro 2005:2). I værste fald kan den betyde, at sociologien mister sin samfundsmæssige relevans eller udspiller sin samfundsmæssige rolle (jf. MacRae 1976). I det nedenstående vil jeg ikke forholde mig til gyldigheden af Shapiros påstand, og ej heller dokumentere den, men blot forsøge at argumentere for vigtigheden af en sociologi, som bevæger sig udover denne påståede indadvendte tilbøjelighed til akademiske grundlagsdiskussioner og abstrakt socialteori, og som ikke frygter for kontakten til den virkelighed, den påstår at undersøge. Jeg så hellere, at flere i stedet for at engagere sig i disse overordnede og overordentligt skolastiske øvelser *arbejdede* sociologisk, i modsætning til kun at *analysere* sociologien; at man så at sige bevægede sig væk fra skrivebords-sociologi til praktisk orienteret anvendt sociologi. Mange inden for sociologien forekommer i disse år mere interesserede i sociologien end i samfundet, i redskabet mere end i genstandsfeltet (og da jeg selv på skrift har bidraget til teorikommenterende og grundlagsorienterede diskussioner, er denne artikel også udtryk for en ikke ubetydelig selvkritik).

Denne artikel omhandler således, hvordan sociologiens påståede dødvan-  
de, krise eller udtømte potentiale (hvad der med forskelligt ordvalg malerisk betegnes som *the decomposition, fragmentation* eller *crisis of sociology*, og som alle beskriver negative udviklingstræk, eller måske endda afviklingstendenser) enten har medført eller er forårsaget af fremvæksten af en mangfoldighed af såkaldte 'bindestregssociologier' (kausaliteten er uafklaret), og hvordan disse muligvis kan bidrage til at revitalisere sociologien. Artiklen vil primært forsøge at vise, hvordan en særlig bindestregssociologi, dødens sociologi eller døds-sociologi, kan udfordre og udvide eksisterende sociologi, der stort set kun har interesseret sig for livet. Med en lettere omskrivning af et berømt Mark Twain-citat kan man således hævde, at alle disse dystre diagnoser, der er i gang med at begrave sociologien ved at hævde dens død, fragmentering, krise eller opløsning, er forhastede, og at omfanget af disse nekrologer, og den vedholdenhed og ihærdighed, hvormed de forfattes, ikke gør dem mindre forhastede – snarere tværtimod. Afhængig af hvor fremskreden en sociologisk krise man mener at kunne diagnosticere, er den igangværende obduktion af eller gravtale over sociologien således efter min mening mildest talt for tidligt ude. Artiklen vil i sagens natur – da jeg selv er en del af det undersøgte felt – være såvel dokumenterende, diagnosticerende som polemiserende.

*Sociologiens 'død' – to teorier og tre tendenser*

Mange små såvel som store spadestik er i tidens løb taget i sociologiens begravelsesceremoni, og ofte har sociologer selv været spadeførere. Konsekvensen har været, som Edmund Mokrzycki konstaterede, at "sociologien, sammen med dens relaterede discipliner så som psykologi, og politisk videnskab, befinder sig i en exceptionel situation: Det er en disciplin, hvor selve den videnskabelige status er på højkant" (Mokrzycki 1983:4). Dette var sandt dengang, og intet tyder på, at det ikke også er sandt i dag.

Sociologien er altså tilsyneladende en krisedisciplin, hvis vi skal tro en lang række prominente analyser i de seneste årtier (jf. bl.a. Bottomore 1985). Mens nogle har hævdet, at vi længe har været på vej mod en krisekulmination i sociologien, hvilket Alvin W. Gouldner gjorde sig til talsmand for i *The Coming Crisis of Western Sociology*, hvori han kritisk dissekerede hele disciplinen fra Talcott Parsons og fremefter (Gouldner 1970), mener andre, at denne krise nu er overstået, og at vi tilsyneladende er kommet helskindet ud på den anden side (Lemert 1995). Den tidsmæssige forskydning mellem Gouldners og Lemerts diagnoser kan måske forklare, hvorfor de kommer frem til forskellige konklusioner, men det kan også skyldes, at de definerer kriser forskelligt. Endnu andre mener eksempelvis, at sociologien tilsyneladende konstant befinder sig i krise. I *The Crisis in Sociology* hævdede Raymond Boudon f.eks., at sociologien vedvarende oplevede epistemologiske problemer i form af vanskeligheder med at definere sit objekt, en vaklen mellem sociografisk beskrivelse og sociologisk analyse samt en vis elasticitet i forståelsen af teori, og at disse vanskeligheder bl.a. var affødt af, hvad man i strukturfunktionalistisk teori kaldte for 'diffuse sociale faktorer' – at sociologien forandrer sig i takt med de konstante strømninger og ændringer af det samfund, den undersøger, hvorfor krise snarere end kontinuitet er kendetegn ved sociologien, da samfundet, ifølge Boudon (1980), på daværende tidspunkt befandt sig i en krise. Konsekvensen har ifølge Boudon været, at sociologien forekommer mere polymorf og specialiseret i mindre subdiscipliner end andre og relaterede videnskabsdiscipliner. Det er interessant i denne sammenhæng at bemærke, at mange af de kriseteorier om sociologien, der med tiden er formuleret, ofte korresponderer med de selvsamme teorier, der samtidig blev formuleret om kriser i de vestlige samfund – økonomiske kriser, legitimeringskriser, funktionskriser mv. Hvis samfundet er i krise, så er sociologien tilsyneladende også – genstandsfeltet smitter så at sige af på analyseredskabet.

Hvis vi således vælger at tale om tilstedeværelsen af en krise og dermed navigere i forhold til en kriseterminologi, så må det nødvendigvis ekspliciteres eller defineres, hvori krisen består – er det en identitetskrise, en legitimeringskrise, en organisatorisk krise eller noget andet – og det må også som mindstemål kunne angives, hvorfor den nuværende situation faktisk er en krise og ikke et normalitetstegn for sociologien. Sociologiens påståede krise er tilsyneladende *både* intellektuel *og* organisatorisk *og* meget andet, hvis man skal tro kriseteoretikere. Samtidig er meget af krisesnakkens dog sandsynligvis også et udtryk for sociologisk *selvkritik*, som er en 'sygdom', som særligt sociologer lider af, og som sjældent findes blandt andre fagdiscipliner. Når vi ser nærmere på de forskellige kriseteorier, sonderer Mark Wardell og Anna Zajicek (1995) mellem to overordnede typer af kriseteori inden for sociologien, der bygger på henholdsvis en 'assimilationistisk diagnose' og en 'diversitetsdiagnose' af sociologiens tilstand. Disse to diagnoser bygger på to indbyrdes relaterede dimensioner: For det første egenarten ved den frembragte sociologiske viden, og for det andet relevansen af denne viden for ikke-sociologer (med andre ord for resten af samfundet). Førstnævnte assimilationistiske diagnose fokuserer på en manglende konsensus omkring procedurer for konstruktion og validering af sociologisk viden og er efter forfatterens mening ikke synderligt konstruktiv, da den ønsker at skabe en 'eksklusiv sociologi', som i sidste instans er medvirkende til at reproducere krisetegnene. Fortalere for denne krisediagnose har ofte haft en funktionalistisk baggrund og fremfører, at fraværet af en fælles kerne i sociologien er dens største svaghed eller dysfunktion, og at eksplosionen i omfanget af nye subdiscipliner i sociologiens margin er problematisk.<sup>1</sup> Sidstnævnte diversitetsdiagnose anerkender derimod sociologiens iboende mangfoldighed og åbner derfor op for anerkendelsen af forskellige tilgange til og forståelser af sociologisk videnskab. Fortalere for denne diagnose er ofte selv praktikere eller udøvere inden for såkaldte 'bindestregssociologier' eller underudviklinger inden for sociologien og mener, at sociologien snarere end fælles fodslag fordrer metodisk nyudvikling og tematisk-teoretisk nytænkning. De ville diagnosticere sociologiens krise netop som et udtryk for stagnation og som en mangel på nyudvikling og nytænkning, og i tråd med Steven Seidman konstatere, at "den sociologiske teoris hegemoni i sociologien har bidraget til at gøre sociologiske teoretikere snævertsynede og gøre deres produkter – teorier – socialt og intellektuelt obskure og irrelevante for stort set alle på nær andre teoretikere" (Seidman 1991:32). Denne nidkære dyrkelse af teori for teoriens egen

skyld – det Frederick Crews (1986) kaldte 'teoreticisme' eller det, C. Wright Mills (1959/2002) kaldte 'høj teori' – fremstår for diversitetsdiagnostikere som den primære årsag til sociologiens manglende tilpasning til og føling med det omkringliggende samfunds forandringer – og dermed til sociologiens krise. C. Wright Mills' anden hovedfjende i sin satirisk formulerede, men gravalvorlige kritik af 'høj teori' var 'abstrakt empiri', og begge disse retninger led ifølge ham af en mangel på virkelighedsfornemmelse, hvorfor deres analyser enten druknede i esoteriske begreber eller fintkværnede statistikker uden nævneværdig praktisk relevans. For Mills skulle den 'sociologiske fantasi' være rettet mod ikke blot at belyse og beskrive, men også at forandre og forbedre samfundet.

Imidlertid overhovedet findes en krise, og hvilken type af krise, vi for nuværende konfronterer, afhænger således i vid udstrækning af iagttagernes øjne og dermed af, hvilke tendenser og tilbøjeligheder man aflæser i eller fokuserer på i samtidens sociologi. Ofte og i de senere år med stadig mere insinuerende styrke er spørgsmålet således blevet fremsat: Hvad er der galt med sociologien? Der er mange bud herpå – for mange til at opsummere dem her. Jeg vil her kort gengive tre af de mest hyppigt omtalte hypoteser om den nuværende sociologiske krises karakter og særligt relatere dem til danske forhold, selvom de samme træk sandsynligvis også med modifikationer vil kunne generaliseres til nordiske sammenhænge:

(1) *Politiseringstesen*, som fremfører, at sociologiens krise skyldes, at den har udviklet sig fra en analytisk-deskriptiv til en kritisk-diagnosticerende disciplin. Som Irving L. Horowitz (1994) hævdede i sin diagnose af den amerikanske sociologis 'dekomponering', skyldes sociologiens nuværende krise, at den er blevet gennempolitiseret og dermed associeret med eller absorberet af venstrefløjsideologi – noget man, efter min mening, finder tilbøjelighed til også i Danmark. I Danmark bevirkede den påståede eller åbenlyse sammenblanding af sociologisk analyse og ideologiske interesser eksempelvis, at de to sociologinstitutter i København blev lukket i perioden 1986-1994 (Hansson & Nielsen 1996:305-317), hvorefter en uddannelse i såvel København som Aalborg kort efter blev etableret.<sup>2</sup> Der er dog stadig tilsyneladende en vis tilbøjelighed blandt sociologer – herunder danske sociologer – til at se en sammenhæng mellem sociologisk analyse og venstreorienteret ideologi, hvilket kan aflæses i en undersøgelse af sociologers partipolitiske sympatier, hvor af det fremgår, at godt og vel fire ud af fem danske sociologer stemmer på venstrefløjsspartier,

mens kun en ud af tyve stemmer på højrefløjen (jf. Andersen 1998:18). Horowitz havde således tilsyneladende ret med hensyn til politiseringshypotesen, og det kan – efter min mening – bevirke et troværdighedsproblem for sociologien.

(2) *Udvandingsteses*, der i forskellige udlægninger henviser til, at sociologien har mistet sin faglige kerne eller sit klassiske monopol på at være 'videnskab om samfundet', nu hvor stadig flere beslægtede discipliner – herunder særligt statskundskab, socialt arbejde, antropologi og socialfilosofi – også gør krav på og bidrager til sociologiens territorium. Patentet på at studere 'det sociale', som sociologien tidligere værnede om, betragtes altså som værende under belejring. Sociologiens 'succes' tolkes med andre ord som en krise. Denne udvikling gør det samtidig vanskeligt at sondre mellem egentligt sociologisk arbejde på den ene side og livsstilseksperter, fremtidsforskere og andre påståede pseudo-sociologers virke (og ikke mindst optræden i medierne) på den anden. Dette medfører også, hvad man kan betegne som en 'identitetskrise' (jf. MacRae 1964). Samtidig har den tiltagende vidensrelativisme i almindelighed og desavouering af videnshierarkier i særdeleshed, som bl.a. postmoderne teori har promoveret, medført, at sociologisk viden fra tid til anden er blevet svær at adskille fra folkelig common sense. Den 'dobbelte hermeneutik', hvorigennem "sociologisk viden snor sig ind og ud af det sociale livs univers, og rekonstruerer derved som en nødvendig del af processen både sig selv og dette univers" (Giddens 1994:21), bevirker til tider, at sociologisk viden trivialiseres. Denne situation har muligvis affødt og understøttet udviklingen af et vist 'mindreværds kompleks' blandt sociologer, fordi sociologiens viden tilsyneladende vurderes som mindre pålidelig og mindre videnskabelig end andre discipliner, som allerede Fritz Machlup (1956) bemærkede for et halvt århundrede siden. En selektiv interviewundersøgelse blandt danske sociologer viste således også, at flere af dem, trods faglig stolthed og engagement, oplevede, at deres faglighed til tider blev draget i tvivl (jf. Kristensen & Lassen 2005).

(3) *Fragmenteringsteses*, der for denne artikels argumentation forekommer vigtigst og derfor vies mest plads, omhandler opløsningen af sociologien til en mangfoldighed af mindre og ofte usammenhængende enheder eller subdiscipliner. Som Diana Crane og Henry Small (1992) dokumenterede gennem analyser af det dalende omfang af indbyrdes citering blandt sociologer,

er sociologien efterhånden blevet en 'spredt disciplin'. På denne baggrund slog Alan Wolfe fast, at "der findes ret så mange sociologier, hver med deres egne ritualer, kriterier for medlemskab, statushierarkier og karrierefremtvinger [...] Der eksisterer en mangel på fælles standarder, der ledsager mangelen på sammenhæng og den uendelige vækst i conferencepapers om endeløse temaer, der ikke forekommer at føre til noget som helst" (Wolfe 1992:769-770). I et symposium afrapporteret i *Sociological Forum* for godt og vel et årti siden, altså 170 år efter at Auguste Comte først opfandt betegnelsen 'sociologi', blev spørgsmålet således stillet: Hvad er der galt med sociologien? Der fremkom en lang række forslag om årsagerne til sociologiens tilsyneladende krise. De fleste bud gik ikke uventet på, at sociologien var disintegreret og savnede koherens – at det er en fragmenteret disciplin, hvor der mangler et fælles fundament og konsensus om metodevalg og teoretisk perspektiv. Andre henviste til, at sociologien af denne årsag aldrig ville kunne opnå samme hastige grad af opdagelse eller fremskridt som naturvidenskaberne,<sup>3</sup> bl.a. fordi sociologien studerer sociale fænomener, der selv er under konstant forandring, og fordi sociologien fokuserer på en lang række enkeltstående empiriske problemer i stedet for at koncentrere sig om nogle få centrale kernefelter. Der er altså tale om, at sociologer skyder med spredehagl i stedet for at søge at ramme bulls-eye (jf. Cole 1994; Collins 1994; Davis 1994; Stinchcombe 1994). Derfor er sociologien en 'umulig videnskab' – fordi den tilskynder til en fragmentering og specialisering af forskningsaktiviteter og teoretiske positioner, der understøttes af en stigende institutionel decentralisering (jf. Turner & Turner 1990). Fragmenteringstenen vender sig særligt mod fremvæksten af de såkaldte 'bindestregssociologier' – f.eks. by-sociologi, uddannelses-sociologi, følelses-sociologi, ungdoms-sociologi, køns-sociologi mv. Disse subdiscipliner bidrager til, at sociologien fremstår som en videnskab uden 'fast kerne' (jf. Hansson & Nielsen 1996:15ff). Raymond Boudon insisterede på at tale på vegne af hele det sociologiske felt, da han konstaterede, at "tilstedeværelsen af disse underinddelinger i sociologien viser, at denne disciplin – modsat sociologernes egne ønsker – har en orientering, der ofte er mere deskriptiv end nomotetisk" (Boudon 1980:5), hvorved han indirekte insinuerede, at den nomotetiske standard var at foretrække. I Danmark er denne fragmenteringstendens måske i særlig grad synlig, da en nylig undersøgelse viste, at danske sociologer – i lighed med deres islandske kolleger – fortrinsvis foretrækker at publicere deres forskning i specialiserede snarere end i mere alment orienterede fagtidsskrifter (Bjarnason &

Sigfusdottir 2002:259). En af årsagerne hertil kan være, at sociologien i Danmark, grundet nedlukningen af institutterne fra midten af 1980'erne til midten af 1990'erne, mangler otte årgange. Danske sociologer er således måske først nu ved atter at finde fodfæstet efter at have levet en spredt eksiltilværelse i beslægtede fagmiljøer, hvorfra de har dyrket deres personlige kæpheste eller er blevet påvirket af deres værtsinstitutioners forskellige fagperspektiver. Sociologien i Danmark var derfor allerede før genoprettelsen af sociologifaget særdeles fragmenteret, differentieret og spredt på en lang række subdiscipliner (jf. Andersen, Blegvad & Blegvad 1994), men i dag er dette billede tilsyneladende blevet forstærket. Det store sammenhængende og overordnede perspektiv glimrer således ved sit fravær. Der er i disse år endvidere – og måske af samme grund – en særlig bevågenhed rettet mod dansk sociologi. I øjeblikket er der således nedsat en kommission, bestående af danske og skandinaviske kolleger, der søger at kortlægge sociologiens tilstand, og for første gang skal de enkelte sociologiuddannelser i det kommende år evalueres af et centralt evalueringsorgan (FSE 2006).

Trods dette overvældende opbud af konstateringer af en krisetilstand i sociologien, kronisk eller forbigående, har omfanget af løsningsforslag dog været overraskende sparsomt. I relation til sin konstatering af en latent epistemologisk krise i sociologien foreslog Raymond Boudon (1980:17-22) fire mulige løsninger: (1) Den 'aktive' løsning, der består i at udvikle et overordnet teoretisk eller begrebsligt udgangspunkt, der kan udgøre en fælles referenceramme for alle og dermed forene de mange forskellige og polymorfe former for sociologisk arbejde. (2) Den 'resignerede' løsning, der anerkender, at sociologien er fragmenteret, og som ikke mener, at det er et voldsomt eller uoverstigeligt videnskabeligt problem. (3) Den 'dogmatiske' løsning, der foreslår, at sociologien fokuserer sin aktivitet og dermed prioriterer og privilegerer særlige fænomener for således at skabe en indre sammenhæng og enhed i disciplinen. (4) Slutteligt den 'kritiske' løsning, der foreslår, at man på kritisk og selvransagende vis gennemgår sociologiens 'sprog' eller epistemologi, hvorved det bliver muligt at forstå og forklare, hvorfor sociologien udvikler sig anderledes end de andre samfundsvidenskabelige discipliner for dernæst at komme med mulige løsningsforslag. Mens Boudon støttede op om den sidstnævnte løsning, og dermed anerkendte, at sociologien befandt sig i en krisesituation, og mens andre i disse år kendetegnet af stadig stigende krav om central styring og overvågning af forskningen argumenterer

enten for den første eller tredje løsningsmodel, støtter jeg derimod op om den anden løsning, som ikke underkender, at sociologien grundlæggende er anderledes end eksempelvis økonomi eller politisk videnskab, men som samtidig finder det befriende, at sociologien rummer så mange anvendelsesmuligheder og så omfattende en praktisk relevans. Det er denne påstand, jeg i det nedenstående vil forsøge at underbygge og eksemplificere med specifik reference til bindestregssociologien 'dødens sociologi' eller 'døds-sociologi'.

### *Dødens sociologi – et bindestregseksempel*

Sociologien har op gennem det meste af sin historie været monopoliseret af livet – studier af (samfunds)livet har med andre ord optaget den dagsorden, som sociologien har sat sig. Konsekvensen har været, at temaer som f.eks. fødsel og død – selve livets indgang og udgang – igennem en lang periode rutinemæssigt har været systematisk fraværende og under alle omstændigheder ikke har modtaget selvstændig opmærksomhed (jf. De Vries 1981). Selv da Émile Durkheim undersøgte selvmord, eller da Robert Hertz studerede dødsritualer i primitive stammesamfund, var det for at forstå noget andet og mere end døden som sådan, nemlig det sociale. 'Naturlige' temaer som fødsel, død, sygdom og lidelse har således i vid udstrækning været tabubelagte, og såfremt de blev undersøgt, blev det ofte betragtet som morbidt og henvist til marginen af mainstream-sociologien. På denne måde afspejlede også sociologien den alment udbredte 'erfaringens afsondring' (Giddens 1996), som det moderne samfund rutinemæssigt praktiserede i forhold til døden. Sådan er det dog ikke længere. Døden har efterhånden vundet indpas i sociologien sammen med en lang række andre fænomener (herunder fødsler), og der er særligt siden slutningen af 1960'erne opstået en lang række bindestregssociologier, der undersøger substantielle og afgrænsede områder af samfundslivet ofte uden aspirationer om at skabe mere generel eller abstrakt sociologisk teori, men med ambitionen om at kaste lys over det oversete eller at forandre og forbedre eksisterende praksis. Dødens sociologi er således blot én bindestregssociologi blandt mange andre, der de seneste årtier har set dagens lys.

Det kan undre, at døden ikke tidligere fangede sociologers interesse, for faktisk udgør dødens sociologi arketyper på det, C. Wright Mills berømt betegnede som 'den sociologiske fantasi'. Selvom Mills ikke var synderligt

specifik i sin angivelse af, hvori denne fantasi faktisk bestod, fremkom han dog med følgende formulering:

Den [sociologiske fantasi] sætter sin ejermænd i stand til at forstå den større historiske scene i lyset af, hvad den betyder for forskellige individers indre og ydre livsforløb [...] Den sociologiske fantasi sætter os i stand til at forstå historien og biografien og deres indbyrdes relationer i samfundet (Mills 1959/2002:17-18).

Døden har om noget fænomen indvirkning både på samfundets strukturelle niveau og på det enkelte menneskes livsbiografiske og eksistentielle møde med verden, og ved at forstå døden vil sociologien også – på samme måde som ved at studere livet – kunne opnå indsigt i den intime forbindelse mellem menneskers følelses- og forestillingsverden på den ene side og samfundsmæssige og strukturelle forhold på den anden. Derfor udgør døden – på linie med en lang række andre fænomener – et dialektisk bindeled mellem aktør og struktur, som bedst indfanges af et sensitivt og specialiseret sociologisk blik. I det nedenstående vil jeg kort skitsere ophavet, dagsordenen og potentialerne i det, der i de senere år er blevet kendt som 'dødens sociologi' som et eksempel på en bindestregssociologi, der efter alt at dømme opstod som et efterspørgselsfænomen, og som siden har tilstræbt at forbinde sociologisk teori med social praksis. Dødens sociologi er desuden særdeles anvendelses- og praksisorienteret.

### **Ophav – fra tabu til teori og praksis**

Hvorfor og hvornår opstår dødens sociologi? Forsøg på datering er notorisk vanskelige, og ligeledes er ethvert forsøg på at lokalisere årsager. Tilbage i slutningen af 1950'erne efterspurgte William Faunce og Robert Fulton en sociologisk interesse for døden, og i starten af 1980'erne stillede David Unruh så spørgsmålet, hvorvidt man nu efterhånden havde etableret en dødens sociologi, og han måtte konstatere, at det havde man nok ikke. Dødens sociologi blev således ikke 'stiftet'; den voksede gradvist frem i takt med, at stadig flere empiriske småstudier så dagens lys op igennem 1960'erne og 1970'erne særligt på det amerikanske kontinent som en voksende modreaktion mod det fremherskende dødstabu og den uværdige institutionaliserede og medikaliserede død. Faktisk har dødens sociologi fungeret som primus motor i forhold til at sætte døden på dagsordenen ikke kun i sociologien, men også i større dele af samfundslivet, og der er ingen tvivl om, at stu-

dierne inden for dødens sociologi inspirerede såvel den såkaldte *Natural Death Movement* som mere specifikt hospice- og eutanasi-bevægelserne – hvad der senere blev betegnet som *humaniseringen* eller *postmoderniseringen* af døden. Det skal samtidig bemærkes, at dødens sociologi voksede frem sideløbende med og inspireret af en stigende interesse for døden inden for en lang række relaterede discipliner så som historie, psykologi og antropologi, og meget af dødssociologien er derfor i udgangspunktet decideret tværdisciplinær, teoretisk såvel som metodisk.

Det er således i slutningen af 1960'erne, at der udkom en række empiriske studier af døden på hospitaler særligt inden for den interaktionistiske tradition (af bl.a. Barney Glaser, Anselm Strauss og David Sudnow), mens også den strukturfunktionalistiske tradition, herunder Talcott Parsons, Robert Blauner og Victor Lidz, bidrog med primært teoretiske indsigter i forhold til døden, der fik den franske historiker Michel Vovelle til ligefrem at tale om en 'genopdagelse af døden i 1960'erne'. I 1970'erne og 1980'erne begynder en række egentlige introduktionsbøger til dødssociologi at blive forfattet (af bl.a. Lyn Lofland, Victor Marshall, Michael C. Kearl og Glenn Vernon) og flere fagtidsskrifter som *Omega* og *Thanatology* etableres, men det er dog først fra starten af 1990'erne, at dødens sociologi langsomt men sikkert konsolideres, hvilket Tony Walters (1994) *The Revival of Death* med sin blotte bogtitel indikerede. Ligeledes betød David Clarks (1993) antologi *The Sociology of Death*, samt en række bøger af dødssociologerne Glennys Howarth og Peter Jupp, at der nu fandtes et opdateret sociologisk undervisnings- og forskningsmateriale af både teoretisk, metodisk og empirisk karakter at konsultere, og samtidig hermed påbegyndte flere universiteter i USA og England at udbyde konkrete kursusforløb i dødssociologi, thanatologi eller palliative studier. Ligeledes begyndte flere fremtrædende sociologer – bl.a. Anthony Giddens, Zygmunt Bauman, Norbert Elias og Peter Berger – at inkorporere døden i deres mere overordnede teoridannelser og samtidsdiagnoser og i Elias og Baumans tilfælde i form af banebrydende monografier om døden i sociologisk belysning. I Norden var det særligt i forbindelse med religionssociologien, at døden fandt vej ind i sociologien, og Per Tanggaard (1977) var da også en af pionererne, da han i en norsk religionssociologisk sammenhæng talte om en decideret dødssociologi. På dansk grund er det dog først i de senere år, at døden er begyndt at optage sociologer mere systematisk (jf. Jacobsen 2001, 2007), så selvom der efterhånden er afholdt en del nationale og internationale dødskonferencer både i Danmark, Norge og Sverige, er der dog stadig et stykke vej i

forhold til et etablere en decideret dødssociologisk interesse i Norden.

Hvad var årsagerne til denne dødssociologiens gradvise fremvækst og udbredelse over et par årtier? Hypoteserne er mange, og man kan naturligvis hævde, at den blot er en naturlig del af og opfølgning på den lange række af sociologiske subdiscipliner, der har set dagens lys i de seneste to-tre årtier (herunder måske særligt i relation til medicinsk sociologi, kroppens sociologi og aldringssociologi), men det besvarer stadig ikke, *hvorfor* netop dødssociologien opstod, og *hvorfor* netop på dette tidspunkt. Man kan angive en mangfoldighed af mulige forklaringer, hvoraf jeg her blot vil gengive et par stykker: (1) Døden blev sociologisk relevant, og særligt for medicinsk sociologi, fordi den i stigende grad i det moderne samfund er blevet en medicinsk begivenhed, (2) døden blev sociologisk relevant som en kritik af modernitetens medikalisering og som et udtryk for en mere postmoderne humanisering af døden f.eks. i form af nye institutionsformer som hospices og praksisformer som palliation, (3) eftersom det er individer, der dør, mens samfundet overlever, så bliver døden særligt sociologisk interessant at studere i et i stadig stigende grad individualiseret samfund, (4) døden bliver et særligt samfundsmæssigt og således også sociologisk problem i det, man med demografiske termer ofte betegner som det 'aldrende samfund', eller (5) opfattelsen og håndteringen af døden, der hidtil i vid udstrækning har været et religiøst-teologisk domæne, bliver interessant at studere i et såkaldt 'sekulariseret' samfund. Alle disse hypoteser – der særligt retter fokus mod at forstå dødssociologiens fremvækst som en effekt af eller afhængig variabel i forhold til eksterne samfundsmæssige forandringer (hvad jeg ovenfor betegnede som 'efterspørgselsorienteret') – rummer efter min mening hver især såvel som samlet en stor del af forklaringen. En alternativ hypotese kunne imidlertid være, at dødssociologien opstår på grund af sociologiens stigende refleksivitet omkring relevansen (eller manglen på samme) af sit eget virke, og som et forsøg på at imødekomme kravet og forventningen om såvel tværfaglighed som praktisk relevans (altså en mere 'udbudsorienteret' forklaring). Der er nok mest af alt tale om en kombination.

### **Mangfoldighed – teoretisk, metodisk og empirisk**

Dødssociologien dækker et bredt felt såvel teoretisk, empirisk som metodisk. Den strækker sig således fra strukturalistiske, funktionalistiske eller psykoanalytiske studier af begravelsesritualer, organdonation eller sorgprocesser til mere

mikro-orienterede interaktionistiske eller fænomenologiske studier af håndteringen eller opfattelsen af døden i en mangfoldighed af sociale sammenhænge. Lad os kort tage et par konkrete eksempler. Med baggrund i en grounded theory-tilgang studerede Barney Glaser og Anselm Strauss den praktiske håndtering og italesættelse af døden på amerikanske hospitaler i midten af 1960'erne, og på baggrund af deres banebrydende studier fremkom i bøgerne *A Time for Dying* og *Awareness of Dying* blandt andet mættede teorier og begrebsapparater om 'statusovergange', 'bevidsthedskontekster' og 'dødsforløb'. Nogenlunde samtidig studerede David Sudnow i *Passing On* to amerikanske hospitalssammenhænge, og han fremkom bl.a. med teorien om 'social død', som siden hen har inspireret andre sociologiske studier, men også medicinsk og palliativ praksis. På baggrund af intensive studier skabte Kathy Charmaz i *The Social Reality of Death* en nyttig teoretisk ramme til at forstå de mulige handlingsstrategier, som ansatte i dødssektoren opererer med og benytter sig af, herunder 'minimering', 'bortgummelse', 'paradering' og 'erkendelse'. Baseret på omfattende dokumentarisk kildemateriale analyserede Lindsay Prior i *The Social Organization of Death*, hvorledes retsmedicinere, bedemænd og andre professionelle i Nordirland skabte og opretholdt bestemte diskurser funderet på henholdsvis sociale, juridiske, medicinske og politiske faktorer om de dødsfald, der indtraf i løbet af det år, han studerede. Glennys Howarth arbejde gennem en længere periode som medhjælper i en engelsk bedemandsforretning og har i *Last Rites* dybdegående beskrevet de daglige ritualer, humoren, kontakten til de pårørende og de følelsesmæssige reaktioner, der præger denne 'dødsindustri'. Også Mary Bradbury har i det socialpsykologiske studium *Representations of Death* på baggrund af deltagende observation i bl.a. lighuse og på sygehuse og kirkegårde undersøgt, hvordan professionelle håndterer og forholder sig til deres arbejde med døden. Selv har jeg ved hjælp af deltagende observation og interviews studeret såvel professionelles håndtering af døden på et sygehuskapel (i *The Myth of Homo Immortalis*) som danske begravelsesritualer (i *A Matter of Life and Death*) for at belyse de rituelle roller, kriser, forandringer og forventninger, der dagligt anvendes, opstår eller optræder i arbejdet med døden og bortskaffelsen af den afdødes krop. Og dette er blot en kursorisk oversigt over nogle af de studier, som denne bindestregssociologi har bibragt sociologien såvel teoretisk, metodisk som empirisk, der ingenlunde yder den sociologiske dybde i disse studier nogen retfærdighed.

På mange af de omtalte områder har dødens sociologi været banebrydende, fordi der ikke på forhånd har eksisteret et sociologisk teoriapparat, eller

fordi det eksisterende teoriapparat manglede empirisk substans og teoretisk mætning. Fælles for studierne er desuden, at de trods deres mikrofokus har trukket på og beriget generel sociologisk teori, også selvom deres aspirationer som udgangspunkt kun har været skabelsen af mikro- eller middle range-teori. På denne måde viser studierne, at der ikke nødvendigvis er en modsætning mellem generel grundlagsorienteret sociologi og bindestregsorienteret substantiel sociologi. Ligeledes, i alle de omtalte studier og en lang række andre inden for dødens sociologi, er den frembragte viden fremkommet i samspil med og med henblik på praktikere, og således har dødssociologien bidraget direkte til at forme og forandre deres daglige virke og faglige perspektiv. Det tværfaglige element er således kendetegnende for studier af døden. Som Donna Dickinson og Malcolm Johnson derfor rigtigt konstaterede:

Døden, af alle temaer, kan ikke være en enkelt disciplin eller et enkelt felts ejendom. Den kan ikke kun tilhøre videnskab, ikke blot kunst, ikke kun digtning, og ikke blot filosofi, teologi, eller religion. Den er en del af disse og flere til (Dickinson & Johnson 1995:xii).

Døden – grundet dens iboende kompleksitet og kognitive uransaglighed, dens mangefacetterede udtryksformer og dens såvel specifikke som generelle uundgåelighed og deraf følgende individuelle som kulturelle håndteringsformer og forestillingsverdener – inspirerer til, at forskellige videnskabsdiscipliner arbejder sammen, og sågar til at skellet mellem akademisk/abstrakt samfundsteori og praktisk/konkret håndtering ophæves. Det er heri, at dødens vedvarende appel til og udfordring af sociologiske skal findes.

### **Fremtidsmuligheder – forskning, uddannelse og praksis**

Trods den voksende interesse for døden inden for sociologien, som jeg har forsøgt at tegne konturerne af ovenfor, er døden dog stadig et forholdsvis understuderet fænomen i såvel dansk som nordisk sociologi, hvilket er påfaldende, når man påtænker, at dødeligheden også her, som altid og alle steder, er 100 %, og når man påtænker de forestående økonomiske, demografiske og strukturelle problemer i forhold til at forsørge og drage omsorg for det kraftigt voksende antal ældre medborgere, der også på et tidspunkt bliver døende. Der har i de senere år i Danmark været rettet politisk søgelys mod døden i forbindelse med en lang række 'problemfelter' så som hospices, euta-

nasi, ældrepleje og i forhold til fremvæksten af nye begravelsesformer (herunder muslimske gravpladser og dødsritualer), men det har endnu ikke affødt en tilsvarende sociologisk opmærksomhed. På dette punkt afspejler interessen i dansk sociologi i hvert fald ikke de udviklingstræk, der umiddelbart kan aflæses i det omkringliggende samfund. Ganske vist har selvmordsforskningen været i vækst, siden man officielt oprettede Center for Selvmordsforskning i 1994, og undersøgelser af ældreområder har siden man i 1989 grundlagde Gerontologisk Institut også haft sociologisk bevågenhed. På denne måde afspejler oprettelsestidspunktet for disse forskningsenheder den føromtalte stigende interesse for døden inden for samfundsvidenskaberne, der tog fart fra midten af 1980'erne. Men meget tyder dog forsat på, at der til stadighed findes en vis berøringsangst blandt danske og nordiske sociologer i forhold til at studere døden. Dette er i og for sig paradoksalt, da alle eksisterende studier viser, at vores *way of death* direkte afspejler og kaster lys over vores *way of life* og vice versa. Derfor bør dødens sociologi ikke være forbeholdt nogle få såkaldte *deathniks*, der af kolleger betragtes med slet skjult skepsis, men den bør indgå i en konstruktiv symbiose med mere almen sociologi til gensidig berigelse.

På forskningssiden kan man derfor pege på en lang række felter, hvor sociologisk forskning i døden ikke blot kunne være interessant, men også vise sig nødvendig for fremtidig samfundsmæssig planlægning og social praksis, og herunder særligt i forhold til studier af døden på plejehjem, holdninger til eutanasi, nye begravelsesformer, døden på hospice, ændringer i synet på organ donation/transplantation mv., hvor vi til stadighed i overraskende grad mangler sociologisk indsigt. Kun fantasien (og naturligvis forskningsbevillinger) sætter derfor grænser. På uddannelsessiden er der heldigvis iværksat visse tiltag for at promovere og opkvalificere dødsområdet inden for sociologien. På Aalborg Universitet er der således nu – inspireret af tilsvarende kurser på en række engelske og amerikanske universiteter – oprettet en selvstændig specialisering i dødens sociologi, hvor de studerende kan tilegne sig såvel en oversigtsmæssig som specialiseret viden om døden. Forhåbningen er, at denne specialisering udover sociologistuderende også kan tiltrække praktikere fra det palliative område, hvorved sociologer og praktikere fra det sundhedsvidenskabelige, gerontologiske eller palliative område sammen kan generere ny viden, der finder anvendelse i praksis. Samtidig arbejdes der på at etablere mere forpligtende kontakter til Sundheds-CVU'er på lige fod med den tilknytning, som Gerontologisk Institut fik til Sociologisk Institut på

Københavns Universitet for et par år siden. Desuden arbejdes der i København på oprettelsen af en masteruddannelse i indsatsen for døende som et supplement til den forskerskole for humanistisk sundhedsforskning, der allerede udbydes på Syddansk Universitet, hvor der undervises i palliation med et vist sociologisk perspektiv. Således forsøger man at koble sektorforskningsinstitutter og specialiserede og praksisrettede mellemlange uddannelser sammen med universitære forskningsmiljøer til gensidig inspiration og nytte – og det gælder også i forhold til de mere teknisk-naturvidenskabelige discipliner og medicinske forskningsmiljøer.

Her har jeg kortfattet – og uden at yde fuld retfærdighed til dødssociologiens mangfoldighed eller udviklingsforløb – forsøgt at skitsere såvel baggrunden for, indholdet af og fordelene ved en konkret bindestregssociologisk fremvækst og konsolidering for at vise, at en opsplитning af sociologien i specialiserede subdiscipliner ikke betyder udvanding eller implosion. Faktisk har jeg forsøgt at vise, at bindestregssociologier beriger såvel sociologi som samfund på en måde, som almen eller abstrakt sociologisk teori ikke nødvendigvis formår. Den skitserede dødens sociologi er dog ingenlunde unik i forhold til at påvirke den sociale virkelighed, og der er således ingen tvivl om, at også velfærds-sociologien har været medvirkende til at påvirke den politiske og økonomiske dagsorden, at barndoms-sociologien har sat fokus på børns vilkår ikke blot i sociologien men også i samfundslivet, og at by-sociologien har påvirket den måde, vi bor og indretter vores urbane områder på. På samme måde kan dødens sociologi medvirke til at ændre på, ikke *om* vi dør, men *hvordan* vi dør. Desuden er mulighederne for at forske i døden for den interesserede – såvel som forskning i livet – potentielt ubegrænsede. Uanset om man anvender surveys, korrespondanceanalyse, kvalitative forskningsinterview, diskursanalyse eller deltagende observation kan døden undersøges. Uanset om man anlægger et fænomenologisk, funktionalistisk, symbolsk interaktionistisk eller systemteoretisk perspektiv kan døden studeres. Det samme gælder for de områder, som mange andre bindestregssociologier beskæftiger sig med. Samtidig viser dødens sociologi med stor tydelighed, hvorledes teoretisk eller empirisk forskning kan berige social praksis og vice versa, og hvordan anvendt forskning også kan rumme et kritisk kim i forhold til det omkringliggende samfund og dets institutioner og praksisformer, som man kan forsøge ikke blot at fortolke, men også at forandre og forbedre. Det er vigtigt at understrege, at dødssociologi ikke er en sammenhængende eller paradigmatiske enhed, men at den – ligesom sin moderdisciplin – også internt er opdelt i mange specialiseringer og niches,

og dette er, for mig at se, en del af dens styrke.

*Forskydningen af sociologisk forskning fra Modus I til Modus II*

Ved sociologiens grundlæggelse i starten af det 19. århundrede var dens primære *raison d'être* at undersøge netop det, som ingen andre videnskaber tilsyneladende systematisk undersøgte – det 'sociale'. Med opblødningen af faggrænser og en vækst i tværdisciplinære fora i de seneste årtier inden for det samfundsvidenskabelige felt lader denne oprindelige og eksklusive mission sig stadig vanskeligere gennemføre. Mange vidensområder, som ikke var kortlagt ved sociologiens opstart, er med tiden udviklet til veletablerede forskningsfelter med egne teorier, metoder, paradigmer og selvforståelser. Problemet er for dele af disciplinen derfor blevet fortolket, som om denne udvikling har medført en fragmentering eller udvanding af sociologien, som derved mistede sin indre sammenhængskraft, såfremt den nogensinde har besiddet en sådan. I det ovenstående har jeg på nærmest kættersk vis argumenteret for, at *fragmentering* ikke forekommer mig problematisk i forhold til sociologiens nutidige status eller fremtidige overlevelse. Faktisk har jeg forsøgt at vise, hvorledes bindestregssociologier snarere får det bedste frem i sociologien. Ligeledes mener jeg ikke, at tesen om *udvanding* kan understøttes. Anvendt forskning, der knytter an til specifikke eller substantielle forskningsfelter, og som er praksisorienteret, er ikke mindre legitimt, videnskabeligt eller meriterende end det analytiske eller skolastiske arbejde med teori-konstruktion og -dissektion.<sup>4</sup> Politiseret og anvendelsesorienteret forskning er dog ikke det samme. *Politisering* kan – som vi på smertefuld vis har oplevet i Danmark – vise sig at få u hensigtsmæssige konsekvenser, da stigende politisering af samfundsvidenskaberne ofte går hånd i hånd med restriktioner, overvågning og krav om statslig styring. Og det er sjældent frugtbart for sociologisk forskning. Så såfremt der findes en krise i sociologien, vil jeg pege på politiseringstendensen som den, der fremover fordrer mest opmærksomhed (og tilbageholdenhed) fra praktiserende sociologer.

Den største fare for sociologien ligger efter min mening mest i, at den *ikke* anvendes, at den lukker sig om sig selv og afsondres fra den sociale virkelighed. Heri er jeg i overensstemmelse med Norman Birnbaum, der under en konference om netop sociologiens krise undrende konstaterede, at "jeg til tider har det indtryk, at visse af vores kolleger forestiller sig, at de er enarvinger til en hermetisk lukket tradition. Deres vision, hvis man kan tale herom, for vores felt omhandler et selvopretholdende teoretisk system med

dets egne metoder for dataindsamling" (Birnbaum 1985:187-188). Faktisk taler meget for, at den samfundsvidenskabelige forskningsverden i almindelighed i de senere år netop er ved at bevæge sig væk fra en sådan introvert og hermetisk lukket til en ekstrovert indstilling, og at de forskelligartede og anvendelsesorienterede visioner flourer i bedste velgående på bekostning af ønsket om et indadvendt eller enhedsorienteret perspektiv – i det mindste hvis vi skal tro udøverne af sociologien i Danmark, (jf. Jacobsen 2003a). Mit indlæg kan derfor med rette tolkes som et forsvar for bindestregssociologierne, som en betoning af den specialiserede sociologi som supplement til den grundlagsorienterede sociologi, som en værdsættelse ikke af hullet i donut'en, men af den dej, der omkranser det. Det betyder dog ikke nødvendigvis, at sociologiens 'kardanaksel' eller 'kerne', om man vil – de grundlagsorienterede metodologiske, epistemologiske og ontologiske diskussioner og den deraf følgende vidensudvikling – er overflødig eller uinteressant, men hvis sociologien skal nå ud i samfundet, så må vi lære at kommunikere ikke bare *om* men også *med* omverdenen. Når man analyserer en hvilken som helst videnskabs status og situation, så gør man i det hele taget klogt i at sondre mellem 'kernen' [*the core*] og 'forskningsfronten' [*the research frontier*]. Førstnævnte henviser til den ofte afgrænsede samling af centrale teorier og metoder, der i en given disciplin nærmest er universelt accepteret, mens sidstnævnte henviser til den nyligt frembragte og innovative viden (Cole 1992). Sociologien har nok næppe en synderligt stabil eller kontinuerlig kerne, mens meget forskning derimod udføres i forskningsfronten, hvor den ofte relateres direkte til praksis. For nogen fremstår dette som et problem, mens det for andre er selve sociologiens væsen. Jeg tilslutter mig sidstnævnte.

Dét, der i det ovenstående således gælder for dødens sociologi, eller døds-sociologi (hvis vi skal benytte bindestregen) – at den er orienteret mod et specifikt og afgrænset empirisk felt med henblik på at tilvejebringe substantiel viden, der kan finde anvendelse blandt praktikere eller bredere dele af befolkningen – gælder i vid udstrækning også for langt de fleste andre bindestregssociologier som by-sociologi, velfærds-sociologi, følelses-sociologi, organisations-sociologi, medie-sociologi eller uddannelses-sociologi. Denne måde at bedrive videnskab på ude i forskningsfronten er også i overensstemmelse med den transformation, som bl.a. Michael Gibbons et al. (1994) og Helga Nowotny et al. (2001) primært i relation til de tekniske-naturvidenskaber har været fortalere for i det, de betegner som en forandring fra *Modus I* til

*Modus II* – eller hvad endnu andre har betegnet som *postnormal videnskab*, *strategisk videnskab*, *samproduceret videnskab* eller *triple helix-forskning*. Deres overvejelser behøves dog ingenlunde at begrænse sig til naturvidenskaberne, da fordringen om anvendt forskning også forekommer relevant i forhold til samfundsvidenskaberne. Hvor førstnævnte Modus I henviser til en måde at bedrive videnskab på, hvor forskningsfællesskabet er homogent, enhedsorienteret og fagdisciplinært funderet, og hvor kvaliteten af forskningen udelukkende vurderes i en intern akademisk peer-review-proces, er sidstnævnte Modus II og dens mange synonymmer derimod tværdisciplinær, anvendelsesorienteret og funderet på såvel akademiske som samfundsmæssige forventninger, og derfor er samarbejde og partnerskab mellem akademikere, praktikere og sponsorer en naturlig del af forskningen.<sup>5</sup> Uanset om man arbejder i Modus I eller Modus II – og det er heldigvis ikke et spørgsmål om enten-eller men om både-og – mener jeg, at man bør tilstræbe James B. Rules tidligere omtalte 'direkte og positiv effekt-model', når man som sociolog undersøger den sociale verden, også selvom man naturligvis ikke altid er bevidst om eller kan foregribe receptionen af ens forskning. Såfremt man udelukkende ønsker at arbejde inden for 'ingen netto effekt-modellen', så – mener jeg – at man har misforstået sin metier. Det samme gælder de tre øvrige politiserede relevansmodeller. Det betyder ingenlunde, at al sociologisk forskning nødvendigvis skal være anvendelsesorienteret. Der bør være, og er, plads til såvel grundlagsorienteret som anvendelsesorienteret forskning, og spørgsmålet omhandler derfor mere en anelse forskydning i fokus fra førstnævnte til sidstnævnte end om at eliminere nogle af dem. I Donald E. Stokes' (1997:88) terminologi skal vi således forsøge at bevæge os fra nederste venstre hjørne (*eksisterende viden*) i 'Pasteurs kvadrant' via midten (*anvendelsesorienteret grundlagsforskning*) op mod øverste venstre hjørne (*forbedret forståelse*).

I disse år er det i forskningsverdenen ligeledes særdeles populært at tale om *powerhouses* – forestillingen om organiseringen af forskningsenheder, der specialiserer sig i og privilegerer bestemte teoretiske positioner eller empiriske problemstillinger, og hvor indenfor der er en forholdsvis stram styring af forskningsindsatsen. *Powerhouses* kan være nyttige drivkræfter og dynamikker særligt i forbindelse med opdyrkelse af nye felter inden for samfundsforskningen, netop fordi de ofte er målrettede og afgrænsede, men jeg fornemmer i denne forestilling og den retorik, der fremføres herom, samtidig en fare for, at man lukker sig om sig selv og bliver ekskluderende og ens-

rettet – og således ikke reelt åbner op for mangfoldighed og udadvendt kommunikation *med* omverdenen. Herved forsøger man at løse sociologiens overordnede fragmenteringskrise ved at isolere sig – denne gang blot i mindre, men stadig mere selvforstærkende og afsondrede enheder. Min vision for sociologien er derfor snarere en metafor om *greenhouses*, hvori der netværkes på kryds og tværs mellem discipliner, perspektiver, paradigmer og personer, hvor der er rum til forskellighed og mangfoldighed, og hvor styringen og standardiseringen af forskningsindsatsen er minimal. Med fare for at ty til for malerisk et sprog for sociologer vil jeg således slå til lyd for Mao Zedongs diktum: "Lad hundrede blomster blomstre", lad bindestregssociologierne spire.

### *Konklusioner: Fra katedersociologi til tredobbelt hermeneutik*

For år tilbage konkluderede Alan Wolfe rammende på sin analyse af sociologiens tilsyneladende krisetilstand, at "sociologien befinder sig måske i kul-kælderen, men sociologerne har sjældent haft det bedre" (Wolfe 1992:773). Sociologien lever med andre ord, heldigvis, endnu, og det gør den som udgangspunkt gennem sine mange udøvere og deres mangeartede interesser og perspektiver. Rygterne om sociologiens nært forestående bortgang synes dermed stærkt overdrevne og afspejler måske ganske godt den defaitisme og dommedagsindstilling, som ofte hjemsøger sociologer. Sociologer lider måske lige så ofte også af forfølgelsesvanvid. Således verserede en forholdsvis livlig polemik blandt danske sociologer om sociologiens eksistensberettigelse affødt af en kronik i et af de førende danske dagblade, *Politiken*, den 5. juni 2004 med den Marx-alluderende overskrift "Sociologiens elendighed", der prompte affødte en modreaktion fra danske fagsociologer. På den ene side i debatten stod kronikkens ophavsmand, filosofen Jørgen Dalsgaard, der mente at sociologien var på afveje, mens sociologiens repræsentanter, tre kolleger fra Københavns Universitet, i form af et lille skrift "Sociologiens nødvendighed" pure tilbageviste den udefrakommendes kritik som udtryk for misforståelser, manglende kendskab eller en utidssvarende 'positivistisk lovmæssighedssøgen'. Uden at forholde mig til denne konkrete polemiks indhold, der mest forekom som et forvirret virvar af misforståede tolkninger og kommunikationssvigt, hilser jeg den dog ikke desto mindre særdeles velkommen. Den viste, uanset dens kortvarighed og overfladiskhed, at sociologiens

samfundsmæssige relevans nødvendigvis skal dokumenteres og afprøves i en konstruktiv dialog med omverdenen – selv med kritikere – og ikke i abstrakte eller akademiserende diskussioner i lufttætte auditorier.

Udover førømtalte forfølgelsesvanvid, defaitisme og mindreværdskomplekser lider sociologer tilsyneladende også af mange andre komplekser. Gordon Allport konstaterede eksempelvis, at samfundsvidenskabsfolk aldrig endegyldigt løser problemer – de bliver blot trætte af dem og finder nogle nye at kaste sig over. Vi lider som sociologer derfor måske ubehjælpeligt af en kombination af, hvad Pitirim Sorokin i sin tid kaldte 'Columbus-komplekset', hvor vi hele tiden ønsker at fremstå som pionerer og vedvarende søger at opdage nyt territorium, og hvad Peter Trachtenberg betegnede som 'Casanova-komplekset', hvor forelskelsen og betagelsen af et objekt – som kan omhandle andet end kvinder – kun er kortvarig og flygtig. Jeg frygter nu snarere, hvad Herbert Gans (1992) betegnede som 'sociologisk amnesi' – at vi har så udbredt en korttidshukommelse, at vi vedvarende opfinder den dybe tallerken og tror, at vi har fundet de vise sten, hvilket tilsyneladende er en af årsagerne til, at sociologien er tilbøjelig til at genopdage sig selv og køre i samme spor ved at gentage grundlagsdiskussion på grundlagsdiskussion. Andre har i samme tråd konstateret, hvordan "sociologien gentager sig selv. Den bevæger sig fremad, forekommer så at glide sidelæns for til sidst at glide baglæns. Det, der fremstår som nyt, er ofte blot en gentagelse af en position, der blev udtrykt i en tidligere udviklingsfase" (Bocock m.fl. 1980:7). Om dette er en helt sandfærdig og genkendelig beskrivelse af store dele af sociologien skal jeg ikke sætte mig til doms over, men den giver stof til eftertanke. Vi kender alle anekdoten om den berusede mand, der havde mistet sine bilnøgler, og som ledte efter dem under den nærmeste gadelygte, fordi det var det eneste sted, der var oplyst. Vi kunne dog også vælge at bevæge os derud, hvor belysningen er dårlig eller decideret fraværende for at opdage nye og uudforskede sider ved den sociale virkelighed. Som en modvægt til den klassisk kumulative videnskabsforestilling om 'at stå på skuldrene af kæmper' slog Robert K. Merton, i en gengivelse af David Zeman, derfor fast, at "hver generation inden for samfundsvidenskaberne træder i ansigtet på sine forgængere" (Merton 1965:267). Helt så drastisk behøver vi nu ikke gå til værks. Kontrasten til enten en kumulativ eller revolutionær videnskabsopfattelse, som vi kender den fra naturvidenskaberne, er dog ikke en cirkulær samfundsvidenskabelig videnskabsforestilling, men derimod en ekspansiv videnskabsopfattelse, der ikke blot ukritisk bygger ovenpå, men både konsoliderer og

udbygger vores virkefelt.

Det er efterhånden længe siden, at Anthony Giddens (1976) med stor gennemslagskraft omtalte sociologien som udøvelsen af en 'dobbel hermeneutik', ifølge hvilken sociologien fremstår som en efterfortolkning af almindelige menneskers egne fortolkninger. Faktisk kan vi nu konkludere, at der snarere bør være tale om en *tredobbel hermeneutik* (med mindre sociologiens fortolkninger kun er fortolkninger af sociologiens egne fortolkninger), for Giddens mente desforuden, at sociologiens fortolkninger snor sig ind og ud af det sociale livs univers, hvorved den i processen både rekonstruerer både sig selv og dette univers. Sociologiens viden finder altså anvendelse ude i virkeligheden, og sådan bør det være (MacRae 1976:277ff). Sociologien er ikke en aflåst container, der opbevarer esoterisk viden, som ingen andre må eller kan opnå indsigt i. Det er heller ikke en disciplin, der praktiseres bedst bag katederet eller skrivebordet. Forestillingen om sociologien *solis sacerdotibus* – kun for de få indviede – har, så vidt jeg kan vurdere, overlevet sig selv ved den ovenfor omtalte overgang fra Modus I til Modus II. Sociologien må i stigende grad være parat til at rette sig mod offentligheden. En 'offentlig sociologi', som efterhånden flere i forskellige afskygninger har gjort sig til fortæller for i de senere år (f.eks. Halliday & Janowitz 1992; Agger 2000; Burawoy 2005), er selvsagt en sociologi, der forekommer relevant for 'offentligheden' og ikke kun for de sociologer, som ernærer sig ved eller beskæftiger sig med den. Samtidig er det ikke nødvendigvis en sociologi, der udelukkende retter sig mod rekvirenter eller interessenter i den 'offentlige sektor' (Rules femte relevansmodel), men som levende interesserer sig for alt det, som offentligheden ønsker viden om, og alt det, som offentligheden måtte foretage sig. Der findes en mangfoldighed af offentligheder, som sociologien kan rette sit søgelys mod og anvendes af, og i den forbindelse er f.eks. praktikere i samfundets mange mellemlid ikke en uvæsentlig gruppe at tilvejebringe viden for og om, som Alvin W. Gouldner også konstaterede for flere årtier siden. Eftersom sociologien i sagens natur ikke kan anvende sig selv er det således vigtigt, at den finder anvendelse ude i samfundet i en mangfoldighed af sammenhænge. En i sandhed offentlig sociologi, bør jeg understrege, er dog også en sociologi, der er kritisk selvbevidst (og selvkritisk), og som forsvarer sin videnskabelige autonomi, men denne kritiske selvbevidsthed og autonomi bør altid udfoldes som en konstruktiv dialog med den sociale omverden – ikke kun som en monolog med sig selv.

I det ovenstående har jeg argumenteret for en dagsorden, der er *for* frag-

mentering af sociologien, eller som i hvert fald ikke frygter for eller er modstander af den, og som måske kan forekomme kætersk for dem, der er fortalere for styring, strømlining og standardisering af samfundsforskning. Vi behøver ikke alle skriver bøger om bøger, udarbejde teorier om teorier, arbejde fra samme perspektiv eller være grundforskere og generalister – det er trods alt begrænset, hvor nødvendigt og samfundsrelevant det er at vedblive med teoretisk at diskutere om den yngre Marx var bedre eller mere indsigtfuld end den ældre, udarbejde sirlige krydstabeller over socialkonstruktivismen, polemisere over Webers til tider afsindige anvendelse af anførselstegn eller genopdage klassikernes teorier, som var de en åbenbaring, vi nærmest ikke kan leve foruden.<sup>6</sup> Jeg er derfor enig med Andrew Abbott, som konstaterede: ”Det er min opfattelse, at vi i dag har alt for mange teoretikere, der ikke foretager sig andet end at tænke over tidligere teori. Vi har fremtrædende teoretikere, der har gjort karriere i forskellige subdiscipliner – folk som forsøger at bibringe et teoretisk præg til den empiriske litteratur, ofte efter selv at have bidraget til denne litteratur. Vi har for få af disse folk” (Abbott 2000:299). Det betyder til gengæld heller ikke, at vi alle skal bedrive navlebeskuende empiriske studier i vores egne personlige eller eksotiske baghaver. Der er, heldigvis, plads til os alle under sociologiens teoretiske og empiriske tronehimmel. Walter Korpi (1990) har således forsøgt sig med at klassificere forskellige typer af sociologer. Han gjorde det ud fra et farverigt mytologisk metaforsprog, hvor han kom frem til følgende forholdsvis hierarkiske eller funktionelle opdeling af sociologer: (1) *Pegasususer*, hvor et fåtal af store sociologer som overnaturlige væsener bevæger sig på et abstrakt og mere ophøjet teoretisk niveau end andre almindelige sociologer, (2) *pegasus-tjenerne*, der har sat sig for loyalt at videreformidle og kommunikere pegasusernes abstrakte teoretiske lærdom og paradigmatisk viden, (3) *trælskere*, der betragter sociologien som en sammenhængende og solid træstamme bestående af rødder, stamme og krone (empiri, teori og metode), der som et samlet hele kan anvendes til at gennemlyse samfundet for at kunne forstå det, (4) *stubsidderne*, som har fældet den store sociologiske grundstamme og minutiøst forvandlet den til empiriske tændstikker med nøjagtigt samme antal i hver æske, og slutteligt (5) *muldvarperne*, der modsat pegasuserne fokuserer på det hverdagsagtige, det uanselige og det nære i deres videnskabelige arbejde. Jeg mener, at der er plads til dem alle, men også, at det er på tide, at dette kunstige hierarki, som Korpis funktionelle opdeling synes at implicere, opløses til fordel for en mere ’flad struktur’ med anerkendelse af hinandens styrker og

potentialer.

I andre sammenhænge har jeg derfor gjort mig til talsmand for, at sociologien bør være en åben disciplin – både i forhold til interne 'afvigere' og i forhold til at gå i organisk og konstruktiv forbindelse med andre discipliners udøvere (Jacobsen 2003b, 2004) samt ikke mindst offentligheden. Det betyder ingenlunde, at sociologisk forskning fortyndes, men at den beriges og udfordres, og intet er mere livgivende. Dødens sociologi er blot én bindestregssociologi blandt mange utallige andre, der åbner mulighed for på den ene side at øge sociologiens samfundsmæssige relevans og på den anden side muliggøre udviklingen af tværfaglige samarbejder. Dette gælder også en lang hvis ikke uendelig række af andre tematikker, som jeg ikke kan berøre i denne sammenhæng. Jeg er derfor enig med Arthur Stinchcombes (1994) konstatering af, (1) at den disintegrerede status på sociologien markerer en optimal situation, fordi den muliggør såvel forsknings- som undervisningsmæssig vidensekspansion, og (2) at det er bedre og mere frugtbart at være uenig om, hvem der udgør 'sociologiens elite', end at udvikle en enstrengt og enøjet vurdering af forskningsmæssig meritering. Som Stinchcombe med bibelsk metaforik udtrykker det: "I min Faders Hus er der mange boliger" (Stinchcombe 1994:290). En af disse 'boliger' er, som jeg har vist, dødens sociologi, men det betyder ingenlunde, at der ikke er plads til andre lejere. Frygten for at bindestregssociologierne skal sønderrive moderdisciplinen er efter min opfattelse overdrevet. Vi må erkende og anerkende, at vi i sociologien alle hverken kan eller vil det samme. Studier af døden kan således – på højde med undersøgelser af lignende bindestregsfænomener – bidrage til en løbende udvikling, opdatering, ekspandering og revitalisering af sociologien, og samtidig kan den slags bindestregssociologier bidrage til at sikre beskæftigelse blandt sociologer; det er trods alt begrænset, hvor mange 'teoretiske træmænd', samfundet har behov for. Min vision for sociologien er derfor en, der istemmer Zygmunt Baumans maleriske beskrivelse: "Jeg er tilbøjelig til at betragte dagens sociologi som en strømhvirvel på en hastigt flydende flod; en strømhvirvel, der bibeholder sin form, men som hele tiden ændrer sit indhold; en hvirvel, som kun kan bibeholde sin form, såfremt der er en vedvarende gennemstrømning af vand" (Bauman 1992:213).

Jeg vil således afslutningsvis tilslutte mig Richard Berks (1988) insisteren på, at en af de vigtigste måder at redde akademisk sociologi på er gennem den anvendte sociologi, uanset om denne er kvalitativt eller kvantitativt orienteret, og desuagtet hvilke substantielle områder eller teoretiske perspekti-

ver den beskæftiger sig med. Vi må efterhånden nære interesse for at bevæge os væk fra vægtlægningen af abstrakte teoretiske grundlagsdiskussioner i sociologien og, med Robert E. Parks klassiske og velvalgte ord, 'gå ud og svine os til med virkelig forskning'. For nyligt foreslog Pål Veiden (2006) således humoristisk, at vi måske havde behov for en 'udførbog' i sociologi, hvormed han mente en bog, der skulle føre forskere og studerende væk fra at gentage efterhånden bedagede og gennemtyggede politisk korrekte klicheer. Om vi har brug for netop en sådan bog ved jeg ikke, men vi har i hvert fald brug for en udførbog i forhold til at få *udført* noget mere empirisk sociologi på en lang række empiriske områder, hvor der stadig mangler substantiel sociologisk indsigt – ellers lurder faren for, at sociologien bliver indadvendt og selvoptaget. Som Vilhelm Aubert, ganske vist i en lidt anden sammenhæng, advarede: "Hvis en videnskab ikke i ganske vid udstrækning får sine problemer *udefra*, fra kilder udenfor selve forskningsmiljøet, så er der fare på færde" (Aubert 1972:194).

Nødvendigheden af praksis-relateret og empirisk-funderet samfunds-forskning i forhold til bindestregsfænomener viser sig også på undervisningsområdet. For at vende tilbage til Ian Shapiros førømtalte postulat om 'samfundsvidenskabens flugt fra virkeligheden' har denne tendens til teoretisk tilbagetrækning konsekvenser ikke blot for forskning, men ligeledes for undervisning, fordi den devaluerer betydningen og vigtigheden af allerede tidligt i undervisnings- og studieforløb at praktisere forskningsbaseret undervisning for de studerende. Det betragtes som mindre 'fint' at forestå gennemgange af empiriske studier end teoretiske nærlæsninger af eller eksegesser over tungsin-dige tekster. Denne devaluering opstår som konsekvens af, at universitetsansatte i stigende grad tilsyneladende meriterer sig gennem forskning og ikke gennem undervisningspraksis. Shapiro slår således fast, at

dette understøtter også det markante disincitament for aktive forskere til at undervise på introduktionskurser ... Dette er et tab for de studerende, men også for forskerne. Skarpsindige bachelor-studerende har ofte blik for vigtige problemstillinger og et forfriskende ønske om at gå direkte til sagen med hensyn til, hvilken forskel de teorier, de forventes at lære og forstå, gør i den virkelige verden (Shapiro 2005:18).

Hvorvidt denne tendens endnu er slået igennem på danske forhold, har jeg vanskeligt ved at vurdere, men det er ikke desto mindre efter min mening vigtigt, at aktive forskere (hvilket gerne skulle være en pleonasme) også

undervisningsmæssigt formidler deres interesser – selv inden for små og måske endda til tider obskure – forskningsfelter til kommende generationer og derved pirrer og stimulerer deres sociologiske fantasi.

Sociologien har overlevet langt værre 'kriser' end den nuværende, hvis der overhovedet er tale om en krise. Den vil overleve såvel jeg som læseren. Men den gør det *på grund* og ikke *på trods* af mangfoldighed og rummelighed. Videnskabelige kriser er måske, som også Thomas S. Kuhn (1970) konstaterede, ikke det værste, der kan indtræffe. I de situationer begynder man at sætte spørgsmålstejn ved sig selv, sin normalvidenskab og sine paradigmer, og intet er sundere. Enhver videnskab, der ophører med at stille spørgsmål til sig selv og sin samfundsmæssige relevans er på sigt dømt til undergang og stagnation. Som Max Weber klassisk formulerede det: "Når mennesker bliver usikre på betydningen af de standpunkter, de ureflekteret har fremført [...] fortaber stien sig i tusmørket [...] og også videnskaben forbereder sig på at forandre sit ståsted og sit begrebsapparat for at kunne skue ned fra tankernes højder på de dagsaktuelle begivenheder" (Weber in Bottomore 1975:7). Således kan vi kun håbe på, at sociologiens tilsyneladende usikkerhed og 'krise' er kronisk.

## Noter

1. Allerede tilbage i starten af 1960'erne lød de assimilatoriske krisetrommer, da Donald G. MacRae konstaterede, at den primære fare for sociologien skulle findes deri, at den udviklede sig programmatisk – som et faktum, som noget, der skal realiseres, som noget praktisk gennemførligt – og at bindestregssociologierne særligt bidrog hertil: "Det er særligt et faresignal, som findes inden for de 'specialiserede sociologier' – hvad jeg sommetider kalder 'bindestregssociologierne' – såsom kunst-sociologi, videns-sociologi, rets-sociologi eller uddannelses-sociologi. Alle disse områder er virkelige og konkrete, men i det omfang, de forbliver programmatisk, er de farefulde foretagender for deres udøvere" (MacRae 1964:128).
2. For et overblik over dansk sociologi mellem krise og kontinuitet og for en diskussion af det politiserede sindelag i dansk sociologi, jf. Hansson & Nielsen (1996). Man kan naturligvis ligeledes hævde, at lukningen af de sociologiske institutter i sig selv var en politisk handling foranlediget af den daværende borgerlige regering.
3. Det bør her påpeges, at det er blevet påvist, at der faktisk er tale om vækst i sociologiens teoretiske viden, og at årsagen til, at denne vækst ikke anerkendes, skyldes manglende sensitivitet overfor de forskellige måder, som væksten kan dokumenteres og differentieres på (jf. Wagner & Berger 1984).
4. Der findes dog også dem, der modsat mit fremsatte synspunkt hævder, at merittering i dagens sociologi ikke finder sted på baggrund af udarbejdelsen af generelle eller grundlagsorienterede analyser, men derimod på baggrund af specialiseret viden. Således notere-

- de Derek Layder sig: "Karrierer er tilbøjelige til at blive belønnet for deres bidrag til specialiserede kompetencefelter så som løsningen af bestemte problemer inden for samfunds-teorien eller bidraget til bestemte substantielle forskningsområder, eksempelvis medicin eller uddannelse, eller ved at forsøge at løse et socialt problem som stofmisbrug eller prostitution" (Layder 1998:7-8).
5. Lad mig understrege, at der ikke nødvendigvis er en modsætning mellem grundlagsorienteret og anvendelsesorienteret forskning, hvilket Donald Stokes (1997) også har vist, men at en løsrivelse af førstnævnte fra sidstnævnte er en problematisk udviklingstendens – på samme måde som en løsrivelse af sidstnævnte fra førstnævnte.
  6. En del af sociologien vedvarende reproduktion, selvreferentialitet og udbredte teorifetich i forhold til mange andre discipliner skyldes, hvad jeg i en anden sammenhæng har omtalt som 'klassikerkulten' i sociologien, som ofte ikke er befordrende for empirisk eller anvendt forskning (jf. Jacobsen 2003c).

## Litteratur

- Abbott, Andrew (2000): "Reflections on the Future of Sociology". *Contemporary Sociology*, 29 (2):296-300.
- Agger, Ben (2000): *Public Sociology: From Social Facts to Literary Acts*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers.
- Andersen, Heine (1998): "Politiske holdninger og faglige overbevisninger blandt samfundsforskere i Danmark". *Sociologisk Rapportserie*, nr. 6. Københavns Universitet.
- Andersen, Heine, Britt-Mari Blegvad & Mogens Blegvad (1994): "Contemporary Sociology in Denmark", in Raj P. Mohan & Arthur S. Wilke (red.): *International Handbook of Contemporary Developments in Sociology*. London: Mansell.
- Aubert, Vilhelm (1972): *Det skjulte samfunn*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Bauman, Zygmunt (1992): *Intimations of Postmodernity*. London: Routledge.
- Berk, Richard A. (1988): "How Applied Sociology Can Save Basic Sociology", in Edgar F. Borgatta & Karen S. Cook (red.): *The Future of Sociology*. Newbury Park, CA: Sage Publications.
- Birnbaum, Norman (1985): "An End to Sociology?", in Tom Bottomore (red.): *Crisis and Contention in Sociology*. London: Sage Publications.
- Bjarnason, Thoroddur & Inga Dora Sigfusdottir (2002): "Nordic Impact: Article Productivity and Citation Patterns in Sixteen Nordic Sociology Departments". *Acta Sociologica*, 45 (2):253-267.
- Bocock, Robert m.fl. (red.)(1980): *An Introduction to Sociology*. London:

- Fontana Press.
- Bottomore, Tom (red.)(1975): *Crisis and Contention in Sociology*. London: Sage Publications.
- Boudon, Raymond (1980): *The Crisis in Sociology: Problems of Sociological Epistemology*. New York: Columbia University Press.
- Burawoy, Michael (2005): "2004 American Sociological Association Presidential Address: For Public Sociology". *British Journal of Sociology*, 56 (2):259-294.
- Clark, David (red.)(1993): *The Sociology of Death*. Oxford: Blackwell.
- Cole, Stephen (1992): *Making Science: Between Nature and Society*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Cole, Stephen (1994): "Why Sociology Doesn't Make Progress Like the Natural Sciences". *Sociological Forum*, 9 (2):133-154.
- Collins, Randall (1986): "Is 1980s Sociology in the Doldrums?". *American Journal of Sociology*, 91:1336-1355.
- Collins, Randall (1994): "Why the Social Sciences Won't Become High-Consensus, Rapid-Discovery Science". *Sociological Forum*, 9 (2):155-177.
- Crane, Diana & Henry Small (1992): "American Sociology Since the Seventies: The Emerging Identity Crisis in Sociology", in Terence C. Halliday & Morris Janowitz (red.): *Sociology and Its Publics: The Forms and Fates of Disciplinary Organization*. Chicago: University of Chicago Press.
- Crews, Frederick (1986): "The Grand Academy of Theory", in *Skeptical Engagements*. New York: Oxford University Press.
- Davis, James A. (1994): "What's Wrong with Sociology?". *Sociological Forum*, 9 (2):179-197.
- De Vries, Raymond G. (1981): "Birth and Death: Social Construction at the Poles of Existence". *Social Forces*, 59 (4):1074-1093.
- Dickinson, Donna & Malcolm Johnson (red.)(1995): *Death, Dying and Bereavement*. London: Sage Publications.
- FSE (2006): *Dansk sociologis muligheder – udarbejdet af en arbejdsgruppe under Forskningsrådet for Erhverv og Samfund*. København: Forskningsrådet for Erhverv og Samfund (FSE).
- Gans, Herbert J. (1992): "Sociological Amnesia: The Noncumulation of Normal Social Science". *Sociological Forum*, 7 (4):701-710.
- Gibbons, Michael et al. (1994): *The New Production of Knowledge*. London: Sage Publications.

- Giddens, Anthony (1976): *New Rules of Sociological Method*. London: Hutchinson.
- Giddens, Anthony (1994): *Modernitetens konsekvenser*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Giddens, Anthony (1996): *Modernitet og selvidentitet*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Gouldner, Alvin W. (1970): *The Coming Crisis of Western Sociology*. London: Heinemann.
- Halliday, Terence & Morris Janowitz (red.)(1992): *Sociology and Its Publics: The Forms and Fates of Disciplinary Organization*. Chicago: University of Chicago Press.
- Hansson, Finn & Kurt Aagaard Nielsen (red.)(1996): *Dansk sociologis historie – et politiseret fag gennem brud og kontinuitet*. København: Forlaget Sociologi.
- Horowitz, Irving L. (1994): *The Decomposition of Sociology*. New York: Oxford University Press.
- Jacobsen, Michael Hviid (2001): *Dødens mosaik – en sociologi om det uævnelige*. København: Gyldendal.
- Jacobsen, Michael Hviid (red.)(2003a): *Sociologiske visioner: Sytten bidrag fra en sociologisk brydningstid*. Århus: Systime Academic.
- Jacobsen, Michael Hviid (2003b): "Fremtidens sociologi: Fra sociologisk fundamentalisme og fanatisme til sociologisk fantasi", in Michael Hviid Jacobsen (red.): *Sociologiske visioner: Sytten bidrag fra en sociologisk brydningstid*. Århus: Systime Academic.
- Jacobsen, Michael Hviid (2003c): "The Cult of the Classics – On the Scientific Function of the Founders and Classics in Contemporary Sociology". *Sociologisk Årbok*, 8 (2):1-47.
- Jacobsen, Michael Hviid (2004): "Den sociologiske selvopfattelse – om videnskabelige roller og selvidentitet i sociologien", in Lars Aagaard & Steen Brock (red.): *Videnskabens ansigter*. Århus: Philosophia.
- Jacobsen, Michael Hviid (2007): *Dødens sociologi – essays 1998-2006*. Odense: Syddansk Universitetsforlag. [under udgivelse]
- Korpi, Walter (1990): "Om undran inför sociologerna". *Sociologisk Forskning*, 3:2-10.
- Kristensen, Anna B. & Bettina Lassen (2005): *Fra røde bavianer til tilpassede akademikere – en kvalitativ undersøgelse af danske sociologer*. Bachelorprojekt i sociologi, Aalborg Universitet.

- Kuhn, Thomas S. (1970): *The Structure of Scientific Revolutions*. Chicago: University of Chicago Press.
- Layder, Derek (1998): *Sociological Practice: Linking Theory and Social Research*. London: Sage Publications.
- Lemert, Charles (1995) *Sociology After the Crisis*. Boulder, CO: Westview Press.
- Machlup, Fritz (1956): "The Inferiority Complex in the Social Sciences", in Mary Sennholz (red.): *On Freedom and Free Enterprise: Essays in Honor of Ludwig von Mises*. Princeton, NJ: Van Nordstrand.
- MacRae, Donald G. (1964): "The Crisis of Sociology", in Jack H. Plumb (red.): *Crisis in the Humanities*. Harmondsworth: Penguin Books.
- MacRae, Donald G. (1976): *The Social Function of Social Science*. New Haven: Yale University Press.
- Mills, Charles Wright (1959/2002): *Den sociologiske fantasi*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Merton, Robert K. (1965): *On the Shoulders of Giants: A Shandean Postscript*. New York: Harcourt, Brace, Jovanovich.
- Mokrzycki, Edmund (1983): *Philosophy of Science and Sociology*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Nowotny, Helga et al. (2001): *Rethinking Science: Knowledge and the Public in an Age of Uncertainty*. Cambridge: Polity Press.
- Rule, James B. (1978): "Models of Relevance: The Social Effects of Sociology". *American Journal of Sociology*, 84 (1):78-98.
- Seidman, Steven (1991): "The End of Sociological Theory: The Postmodern Hope". *Sociological Theory*, 9:131-146.
- Shapiro, Ian (2005): *The Flight from Reality in the Human Sciences*. Princeton: Princeton University Press.
- Stinchcombe, Arthur L. (1994): "Disintegrated Disciplines and the Future of Sociology". *Sociological Forum*, 9 (2):279-291.
- Stokes, Donald E. (1997): *Pasteur's Quadrant: Basic Science and Technological Innovation*. New York: Brookings Institution Press.
- Tanggaard, Per (1977): "'Jeg vet meg en søvn...'", in Pål Repstad (red.): *Det religiøse Norge: En samling religionssociologiske artikler*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Turner, Stephen P. & Jonathan H. Turner (1990): *The Impossible Science: An Institutional Analysis of American Sociology*. Newbury Park, CA: Sage Publications.

- Veiden, Pål (2006): "Behovet for en utføringsbok i sosiologi". *Samtiden*, 2:100-106.
- Wagner, David G. & Joseph Berger (1984): "Do Sociological Theories Grow?". *American Journal of Sociology*, 90 (4):697-728.
- Walter, Tony (1994): *The Revival of Death*. London: Routledge.
- Wardell, Mark & Anna M. Zajicek (1995): "Social Problems: Pathways for Transcending Exclusive Sociology". *Social Problems*, 42 (3):301-317.
- Wolfe, Alan (1992): "Weak Sociology/Strong Sociologists: Consequences and Contradictions of a Field in Turmoil". *Social Research*, 59 (4):759-779.
- Østerberg, Dag (2003): "Sosiologiens nøkkelbegreper – gjelder de stadig i dagens samfunn?". *Sosiologisk Årbok*, 1:1-25.

### *Sammendrag*

Det har i mange år været forholdsvis fashionabelt at tale om sociologiens 'død', opløsning eller krise, hvor man har tolket tegn i sol og måne på, at sociologiens rolle og eksistensberettigelse efterhånden var ved at være udspillet, og at disciplinen var klar til pension. Dette har været et særligt udbredt fænomen blandt sociologer selv, der med denne selvrevselse har forsøgt at vise omverdenen, at man er klar over de problemer, som tilsyneladende er iboende i sociologien. De diagnosticerede alvorlige årsager til krisens omfang og karakter har været varieret og mangfoldige lige fra teser om sociologiens samfundsmæssige ligegyldighed og irrelevans, fragmentering, identitetsfallit og politisering til anklager om manglende videnskabelighed og anvendelighed. I denne artikel forsøger forfatteren at præsentere disse kriseteorier og deres baggrunde og konsekvenser. Eftersom forfatteren ønsker at fremdrage en vision om sociologien som en inklusiv, mangfoldig og anvendelsesorienteret disciplin, vil artiklen i sagens natur være såvel introducerende og diskuterende som polemiserende. Den vision for fremtidens sociologi, der præsenteres, er en vision om en empirisk disciplin, der er rettet mod anvendelse og praksis, og som således selvkritisk forholder sig til sin egen internt referentielle og teoriorienterede karakter i disse år. Denne vision eksemplificeres eksplicit gennem bindestregssociologien 'dødens sociologi' eller 'døds sociologi', der igennem en længere årrække har bidraget til såvel teoriudvikling som til professionel praksis.